

Klimaatveiligheid

Dr. M.F.J. Houben – luitenant-kolonel der mariniers*

Tijdens de geslaagde *Future Force Conference* werd de film *The Age of Consequences* vertoond, over de veiligheidsaspecten van klimaatverandering. Dit is een indrukwekkende film met een hoog knock-out gehalte: je blijft redelijk lamgeslagen in je stoel achter. De gevolgen van klimaatveranderingen zijn zó ingrijpend, zó fundamenteel en allesomvattend dat je eerder op apegapen ligt dan dat je met een plan van aanpak opspringt om aan de slag te gaan.

De vraag is of de relatie tussen extreem weer, klimaatveiligheid en defensie nieuw is. Ik meen van niet. Defensie deed al aan klimaatveiligheid voordat de term bestond. Defensie verleent immers al tientallen jaren structureel orkaan-noodhulp in het Caribisch gebied. Tijdens het orkaanseizoen zijn marineschepen op zee en staan mariniers gereed voor inzet om na een orkaanpassage civiele autoriteiten en bevolking te ondersteunen. De activiteiten in het Caribisch gebied hebben geresulteerd in een aanzienlijke ervaring bij Defensie; kennis en ervaring die ook wordt gebruikt om ondersteuning te leveren aan getroffen gebieden buiten het Caribisch gebied.

Er is, sinds de Commandant der Strijdkrachten zijn toespraak tijdens het *Planetary Security Initiative* in Den Haag heeft gehouden, een zeker momentum gaande rond de bewustwording van de veiligheidsaspecten van klimaatverandering. Het is een thema dat, gezien de respons, in ieder geval tot de verbeelding spreekt en waar mensen, wat de defensiebijdrage betreft, beeld en geluid bij hebben.

Lastiger is het om concrete aangrijpingspunten voor beleid te identificeren. Daarom een korte reflectie op de mogelijke bijdrage van Defensie bij crises waar een klimaatcomponent in de mix van stressoren aanwezig is.

Schaarste, fragiliteit en zwak bestuur

‘Klimaatveranderingen leiden tot klimaatoorlogen’ doet het goed als schreeuwende kop en is ook niet geheel onwaar. Maar genuanceerd is het niet. Al ruim tien jaar wordt klimaatverandering als een *threat multiplier* geponeerd, een indirecte factor die bestaande spanningen (ecologisch, sociaal of armoede) verder opdrijft en de crisiscocktail tot een uitbarsting kan doen komen. De vervolgvraag is nu ‘hoezo?’ Hoe kan het dat klimaatverandering als een threat multiplier werkt?

Klimaatverandering heeft twee belangrijke gevolgen. Het eerste gevolg is dat het tot schaarste leidt. Schaarste van grond, drinkwater en grondstoffen, maar ook de schaarste aan een veilige leefomgeving en schaarste aan ‘toegang’ tot markten, scholen, internet enzovoort. Het tweede gevolg is dat klimaatverandering fragiele staten nog fragieler maakt. Door klimaatverandering raakt het reeds zwakke bestuur van een fragiele staat nog verder verzwakt. De bestuurders van fragiele staten kunnen de gevolgen van klimaatverandering niet aan. Beleid, bestuur en maatschappij zijn onvoldoende veerkrachtig en hebben onvoldoende reserves om de schokken en stress van klimaatverandering te kunnen opvangen. Redelijk stabiel geachte staten kunnen gedestabiliseerd raken wanneer klimaatveranderingen hen over het *tipping point* van het beheersbare en bestuurbare duwen. Een voorbeeld van een land dat met mogelijke ‘klimaatinstabiliteit’ te maken krijgt is Egypte. De Nijldelta is de graanschuur en het productiehart van Egypte.

* Op deze plaats vindt u afwisselend een column van Frans Matser, publicist, en luitenant-kolonel der mariniers dr. M.F.J. Houben.

Als de zeespiegel in de Middellandse Zee stijgt, kunnen grote delen van de Nijldelta onder water komen te staan, waardoor de meest vruchtbare grond van Egypte niet beschikbaar is voor landbouw, wat tot voedselschaarste zal leiden. De verwachting is dat veel boeren dan zullen wegtrekken en daardoor de werkloosheid in andere delen van het land zal oplopen, wat vervolgens weer tot sociale onrust en criminaliteit kan leiden. Dit is een mogelijk scenario bij ongewijzigd beleid. Als de Egyptische regering besluit om de dijken te verhogen en dammen aan te leggen om te voorkomen dat de Nijldelta in zee verdwijnt, dan zal de geschiedenis anders verlopen. Egypte zal daarvoor echter advies en technische ondersteuning van buiten moeten halen. Er valt hier een parallel te trekken met de ondersteuning die Egypte op militair vlak van de VS ontvangt. Wapens, advies en cash moeten voorkomen dat de stabiliteit van deze belangrijke regionale macht in gevaar komt. In tijden van klimaatverandering dragen technische ondersteuning en wateradvies echter minstens zoveel bij aan stabiliteit en economische voorspoed van een land of regio als wapens en militair advies.

Aangrijpingspunten voor beleid

Is Defensie in een *age of consequences* ook een *instrument of consequences*? Met andere woorden: hoe ziet conflictpreventie eruit in een *age of consequences*? De mantra van het opvangen en omgaan met klimaatverandering is aanpassing, mitigatie en veerkracht. Óf en op welke manier klimaatverandering doorzet, valt niet met zekerheid te zeggen. Defensie kan zich echter niet veroorloven te worden verrast. Naast een bijdrage leveren aan een duurzame samenleving en het wegnemen van de oorzaken van klimaatverandering, zal op Defensie een beroep worden gedaan als de gevolgen van extreem weer onbeheersbaar dreigen te worden. In Europa, maar ook daarbuiten. Na de legad, polad en de cultad is het waarschijnlijk dat we

binnen enkele jaren de climad een warm welkom gaan heten.

De allereerste stap die Defensie moet zetten is de *in-house* kennis over klimaatveiligheid te verbreden en verdiepen, kijken hoe bevolkingsgroepen reageren op (verschillende soorten) schaarste, de dynamiek van de veiligheidsaspecten van klimaatverandering en de ‘fragilisering’ van staten als gevolg van klimaatverandering en klimaatonveiligheid. Deze kennis stelt Defensie in staat om, in nauw overleg met zowel het ministerie van Infrastructuur en Milieu (het ministerie dat Nederland duurzaam moet maken) als Buitenlandse Zaken, een plan te maken hoe en wanneer in te grijpen of steun te verlenen. Interessant daarbij is de keuze voor een ‘ketenbenadering’ (van de oorzaak via de effecten naar de gevolgen) of een *comprehensive approach*. Ik ben van mening dat Nederland, waterland bij uitstek, prima in staat is om een internationale standaard te ontwikkelen (zoals de 3D-aanpak) voor regionale of internationale klimaatveiligheid of stabiliteit: de *Comprehensive Climate Adaptation*.

De vervolgvraag is met welke coalitie van stakeholders we moeten optrekken. Een noodzakelijke overweging is de vraag of de publieke sector alléén in staat is om klimaatverandering en klimaatveiligheid succesvol aan te pakken, of dat de betrokkenheid van de private sector en *civil society* noodzakelijk zijn. Gegeven de complexiteit en alomvattendheid van de problematiek lijkt mij een open architectuur van coalitie en strategie voor de hand te liggen. Wat het vervolg betreft ben ik optimistisch. Het aanpassingsvermogen van de mens is grenzeloos en eindeloos. Hij heeft een geschiedenis van aanpassing aan de veranderlijke loop van rivieren en zeeën en *bouncing back* na natuurrampen. Maar klimaatverandering kan ook tot klimaatonveiligheid leiden en daarmee is, in een *age of consequences*, klimaatverandering ook een zaak voor Defensie. ■